

บทความวิจัย

เศรษฐกิจพอเพียงกรอบคิดการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของประเทศไทย: ศึกษาความเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคมและชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่**

วสันต์ ปวนปั่นวงค์*

วันที่รับ: 23 ธันวาคม 2565
วันที่แก้ไข: 13 มีนาคม 2566
วันที่ตอบรับ: 24 พฤษภาคม 2566

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ม. 5 ต.พลาชุมพล อ.เมือง จ.พิษณุโลก 65000

*redevil_small@hotmail.com

บรรณาธิการ: บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟคอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง ไม่แก้ไขตัดแปลง ไม่ใช่เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การอ้างอิง: วสันต์ ปวนปั่นวงค์. 2566. “เศรษฐกิจพอเพียงกรอบคิดการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของประเทศไทย: ศึกษาความเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคมและชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่”. *วารสารสังคมศาสตร์* 53 (1), 101-130. <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ssjpolsci/article/view/1292>.

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้จัดพิมพ์

บทความวิจัยฉบับนี้สะท้อนให้เห็นความซับซ้อนด้านอุดมการณ์ของรัฐผ่านวาทกรรมการพัฒนาพื้นที่ห่างไกล พื้นที่ชายขอบ และกลุ่มชาติพันธุ์ ว่าท้ายสุดแล้วประเด็นเรื่องการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางพัฒนานั้นมีความเป็นไปได้มากเพียงใดและความสัมพันธ์ระหว่างโครงการหลวงหนองหอยกับชุมชนชาติพันธุ์มีทิศทางพัฒนาและการตอบสนองอย่างไร จึงนำไปสู่วัตถุประสงค์กล่าวคือ เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคมและชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่บนกรอบคิดการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของประเทศไทยภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การศึกษาดังกล่าวเลือกนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งภาครัฐและภาคประชาชนที่เกี่ยวข้อง ข้อค้นพบในงานวิจัย คือ หน่วยงานภาครัฐและนโยบายรัฐส่วนกลางก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต และระบบเศรษฐกิจ อย่างมากต่อชาติพันธุ์ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นลักษณะของการคุกคามและบังคับแต่เป็น “การเกื้อหนุนกัน” ซึ่งกันและกันระหว่างโครงการหลวงในฐานะหน่วยงานของรัฐในการนำนโยบายจากรัฐเข้าสู่พื้นที่ชายขอบที่ห่างไกลอำนาจรัฐผ่านวาทกรรมการพัฒนา

คำสำคัญ: เศรษฐกิจพอเพียง, การพัฒนา, ชาติพันธุ์, โครงการหลวง, จังหวัดเชียงใหม่

** บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง โครงการหลวงกับการพัฒนาสังคมและชุมชนเพื่อส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของชนเผ่าตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ และได้รับทุนสนับสนุนจากการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปีงบประมาณ 2564

RESEARCH ARTICLE

Sufficiency Economy, the Concept of Ethnic Community Development of Thai State: Study of Changes, Ways of Life, Economic Activities as well as Social and Community Contexts of Tribes in the Area of the Nong Hoi Royal Project Development Center, Chiang Mai Province**

Received: Dec 23, 2022

Revised: Mar 13, 2022

Accepted: May 24, 2023

Editor: Pandit Chanrochanakit
Faculty of Political Science,
Chulalongkorn University

License: [Creative Commons](#)

License: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives; \(CC-BY-NC-ND 4.0\)](#)

Copyright: ©2023 Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

Citation: Pounpunwong, Wasan. 2023. "Sufficiency Economy, the Concept of Ethnic Community Development of Thai State: Study of Changes, Ways of Life, Economic Activities As Well As Social and Community Contexts of Tribes in the Area of the Nong Hoi Royal Project Development Center, Chiang Mai Province". *Journal of Social Sciences* 53 (1). 101-130. <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ssjpolsci/article/view/1292>.

All statements in this article are the opinions of the authors. It is not the opinion of the publisher of the journal.

Wasan Pounpunwong*

Assistant Professor, Political Science Faculty of Social Sciences and Local Development Pibulsongkram Rajabhat University Moo5, TambolThapho, Mueang District, Phitsanulok 65000

*redevil_small@hotmail.com

Abstract

This research reflects the ideological complexity of the state through the development discourse in remote areas, marginalized areas and ethnic groups in order to represent the possibilities of applying the sufficiency economy philosophy as a guideline for the development as well as the development direction and outcomes of the relationship between the Nong Hoi Royal Project and ethnic communities. Therefore, this led to the research objectives to determine changes, ways of life, economic activities as well as social and community contexts of tribes in this area based on the concept of ethnic community development of the Thai state under the sufficiency economy approach. The study had revealed the data obtained from the qualitative research with involved informants in both government sector and public sector. The findings in the research indicated as follows: Government agencies and central government policies have caused great changes in the society, cultures, ways of life and the economy system towards ethnicity. Such the changes are not the nature of threats and compulsions, but rather "mutual conciliation" between the Royal Project as a government agency that brought

** This article is part of a research project "The Royal Project on Society and Community Development for Promoting Self-Reliance of Tribes According to the Sufficiency Economy Philosophy A Case Study in the Area of Nong Hoi Royal Project Development Center, Chiang Mai Province" and received funding from Thailand Science Research and Innovation (TSRI) (2021).

government policies into the marginalized areas that are far from state power through the development discourse.

Keywords: Sufficiency Economy, Development, Ethnic, Royal Project, Chiang Mai Province

บทนำ

ว่าด้วยเรื่องการพัฒนาสังคมและชุมชน (Society and Community Development) กล่าวถึงความคิดที่ว่าด้วยเรื่องพัฒนามนุษย์ในแต่ละบริบทของสังคมและชุมชนที่มีอยู่อย่างหลากหลายและมีความแตกต่างกัน โดยความคิดเรื่องการพัฒนาสังคมและชุมชน (Society and Community Development) ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสถานการณ์ปัจจุบันในศตวรรษที่ 21 อาทิ ปัญหาความยากจน ปัญหาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ ทั้งนี้รวมไปถึงปัญหาด้านสุขภาพและสุขอนามัย ความเหลื่อมล้ำ การเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวมักจะปรากฏเหยื่อผู้ถูกกระทำ เช่น สตรี เด็ก และชาติพันธุ์ และท้ายสุดนำไปสู่ประเด็นปัญหาด้านความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) สภาพปัญหาดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นผลพวงของการพัฒนาในช่วงเวลาที่ผ่านมา โดยเฉพาะการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ (Economic Growth) ที่ครอบงำแนวทางการพัฒนาโลกใบนี้นับตั้งแต่การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) และ การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) มาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 17 อย่างไรก็ตาม ความสนใจเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการพัฒนา (Development) ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นสาธารณะอีกครั้งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยประเด็นการพัฒนาจำแนกไปตามพื้นที่ ความห่างไกล ระดับความยากจน โดยเฉพาะคำว่า “ประเทศด้อยพัฒนา” (Undeveloped Counties) และ “กำลังพัฒนา” (Developing Counties) (Teera Nuchpiam 2018, 1-6) ประเด็นเรื่องการพัฒนาเรื่องนี้นำไปสู่การกระบวนกรเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัย” (Modernization) กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงจากสังคมดั้งเดิมหรือสังคมแบบจารีต (Traditional Society) ไปสู่ “สังคมสมัยใหม่” (Modern Society) แนวคิดดังกล่าวมีสมมุติฐานว่าการพัฒนาสังคมและชุมชน (Society and Community Development) มักเจอกับปัญหาความยากจน ฉะนั้นการพัฒนาดังกล่าวจึงนำไปสู่การยกระดับความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยการสร้างทุนทางกายภาพ (Physical Capital) และ โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ในการอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต เช่น การคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภค ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบพลังงาน เป็นต้น จากกระแสการพัฒนาในบริบทระหว่างประเทศดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาสังคมและชุมชนในประเทศต่าง ๆ ภายใต้การดำเนินงานของรัฐที่เป็นตัวแสดง (Actor) ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาซึ่งเรียกว่า การพัฒนาที่ดำเนินการโดยรัฐ (State-led Development) ที่มองว่ารัฐมีบทบาทหลักในกระบวนการพัฒนาผ่านโครงการ (Project) และนโยบาย (Policy) ด้านต่าง ๆ ผลของการดำเนินการของรัฐ (State-led Development) ปรากฏอย่างชัดเจนว่ามีความ

ล้มเหลวเพราะก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจนตามมา ผลของการพัฒนาดังกล่าวส่งผลถึงปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา สาธารณะสุข ซึ่งเป็นเรื่องที่ว่าด้วยการพัฒนาสังคมและชุมชน (Society and Community Development) (Teera Nuchpiam 2018, 39)

หากกล่าวโดยสรุปถึงสถานการณ์การพัฒนาสังคมและชุมชน (Society and Community Development) ในช่วงหลังหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีประเด็นอย่างหลากหลายโดยครอบคลุมถึงประเด็นการลดความยากจน การมีส่วนร่วมของประชาชน เพศสภาวะ ความมั่นคงของมนุษย์ สิทธิมนุษยชน เป็นต้น จากประเด็นสถานการณ์เรื่องการพัฒนาสังคมและชุมชน (Society and Community Development) จึงเป็นที่มาของการนำเสนอประเด็นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกรอบคิดการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของประเทศไทย: ศึกษาความเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคมและชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงประเด็นการพัฒนาของรัฐซึ่งแต่เดิมให้ความสำคัญการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ (Economic Development) แต่ในปัจจุบันรัฐหันมาให้ความสนใจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและตระหนักถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงในชีวิต

มูลนิธิโครงการหลวงเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 โดยพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรชีวิตของชาวเขาที่บ้านดอยปู่ไถ้พระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ทรงทราบว่าชาวเขาดังกล่าวมีอาชีพปลูกฝิ่นและพื้นที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ทดลองไม้ผลเขตรหนาวของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่ค้นคว้าหาพันธุ์ที่ที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยโดยให้ชาวเขาปลูกทดแทนการปลูกฝิ่นเพื่อสร้างรายได้ ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโครงการหลวงขึ้นมีสถานะเป็นโครงการส่วนพระองค์ โดยมีหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการในตำแหน่งผู้อำนวยการ มีชื่อเรียกในระยะแรกว่า “โครงการหลวงพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา” มีวัตถุประสงค์กล่าวคือ 1. ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม 2. ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้และต้นน้ำลำธาร 3. กำจัดการปลูกฝิ่น 4. รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้องระหว่างฝิ่นป่าและพื้นที่เพาะปลูก ปัจจุบันมูลนิธิโครงการหลวงยังคงมุ่งดำเนินงานวิจัยและพัฒนาทางด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาให้ชุมชนโครงการหลวงมีความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม มูลนิธิโครงการหลวงได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนโครงการหลวงโดยมุ่งหวังให้ชุมชนโครงการหลวงเติบโตอย่างมีคุณภาพและอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน สังคมโครงการหลวงเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สามารถพึ่งพาตนเอง ลดความเหลื่อมล้ำ และสิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟูและอย่างยั่งยืน ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกภาคส่วน การดำเนินงานศูนย์พัฒนาโครงการหลวงต่าง ๆ เป็นการดำเนินงานแบบบูรณาการ ร่วมมือกับส่วนราชการ ภาคเอกชน และเกษตรกรเป้าหมาย เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2559 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติแผนแม่บทศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2560-

2564) ซึ่งเป็นแผนปฏิบัติงานเชิงบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการสนับสนุนงานของมูลนิธิโครงการหลวง ให้เกิดความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริพระราชทานข้างต้น รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ของการพัฒนาพื้นที่สูง สำหรับเกษตรกร นักศึกษา และผู้สนใจต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งยังได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ของมูลนิธิเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติงานตามพระราชปณิธานและสนองตามพระราชประสงค์ และสอดคล้องไปกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (Royal Project Foundation 2012)

สำหรับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่เริ่มจากพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชการที่ 9) เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ณ หมู่บ้านหนองหอยเก่า เมื่อปีพ.ศ. 2512 ซึ่งมีราษฎรชาวเขาประกอบอาชีพปลูกฝิ่นและการทำไร่เลื่อนลอย จึงมีพระราชดำริให้มีการส่งเสริมอาชีพการเกษตรแก่ราษฎรในพื้นที่กรมป่าไม้จึงจัดส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปดำเนินงานร่วมกับหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา หมู่บ้านหนองหอย ต่อเมื่อปี พ.ศ. 2527 พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชการที่ 9) เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านหนองหอยเก่าอีกครั้งหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อส่งเสริมการปลูกพืชเขตหนาวทดแทนฝิ่น 2. พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง 3. การฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่เน้นประกอบไปด้วย ชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ลีซู จีนฮ่อ และคนพื้นเมืองรวม 5 หมู่บ้าน จำนวนประชากรประมาณ 3,470 คน โดยมุ่งการส่งเสริมการปลูกพืชผัก ไม้ผล ภายใต้ระบบมาตรฐานอาหารปลอดภัย ได้แก่ ระบบการเพาะปลูกที่ดี (GAP) ระบบเกษตรอินทรีย์ สามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงและความเป็นอยู่ที่ดีแก่เกษตรกร นอกจากนี้ยังสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของคนและชุมชน การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมการปลูกป่าชาวบ้านตามแนวพระราชดำริป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง การอนุรักษ์ดินและน้ำด้วยการปลูกหญ้าแฝก รมรงค์การลดการใช้สารเคมีและเฝ้าระวังการปนเปื้อนมลพิษในสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรที่สูงแก่นักเรียน นักศึกษา เกษตรกร และผู้สนใจทั่วไปนอกจากนี้ศูนย์ฯ หนองหอย ยังเป็นแหล่งปลูกผักที่สำคัญของมูลนิธิโครงการหลวง (Royal Project Foundation 2012)

ในการก่อตั้งมูลนิธิโครงการหลวงและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขา โดยตระหนักถึงความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการดำรงชีวิตร่วมกับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ยังรวมถึงการน้อมนำพระราชดำริว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและสังคมในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง โดยสาระสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) คือ ความสามารถในการดำรงอยู่ของครอบครัวและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ฉะนั้นในประเด็นเรื่องการ

พัฒนาสังคมและชุมชน (Society and Community Development) จึงอาศัยหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นสำคัญ ฉะนั้น บทความวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งอธิบายการดำเนินงานของโครงการหลวงในฐานะแนวทางการพัฒนาของรัฐในการพัฒนาสังคมและชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคมและชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ภายใต้เศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของรัฐไทย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคมและชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่บนกรอบคิดการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของรัฐไทยภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตของงานวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็นคือ

ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยและเก็บข้อมูล ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่มีขอบเขตทั้งหมด 4 หมู่บ้าน ในตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ คือ บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ บ้านแม่ขี - ปางไฮ และบ้านห้วยหวาย

ขอบเขตประเด็น

กล่าวถึง ความเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคมและชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่บนกรอบคิดการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของรัฐไทยภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทความวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดและทฤษฎีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาสังคมและชุมชน (Society and Community Development)
 2. แนวคิดที่ว่าด้วยชาติพันธุ์และการพัฒนา (Ethnicity and Development)
 3. ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization)
 4. ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)
 5. ทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 5.1 รัฐไทยกับแนวคิดการพัฒนาพื้นที่สูง อดีต ปัจจุบัน และอนาคต
 - 5.2 การสร้างความเป็นชายขอบผ่านนโยบายกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ
 - 5.3 โครงการหลวง ที่มา และ บทบาทหน้าที่ ในการพัฒนาสังคมชนเผ่าในพื้นที่ภาคเหนือ
1. แนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาสังคมและชุมชน (Society and Community

Development)

แนวคิดการพัฒนาเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งได้มีการศึกษาวิจัย วิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ในหลายรูปแบบ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2549) (Ministry of Social Development and Human Security 2006, 23) ได้กล่าวว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการ (process) ที่ได้รับการตีค่าในระดับสูงส่งผลให้สิ่งที่ตรงข้ามกับกระบวนการนี้ไม่ได้รับการตีค่ากลายเป็น “ความด้อยพัฒนา” สิ่งตรงข้ามกับแนวคิด “การพัฒนา” ที่อาจมีคุณค่าสูงยิ่งอาจยากที่จะประเมินคุณค่าหลายอย่าง เช่น เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น แต่เพราะการพัฒนาเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับค่านิยมสมัยใหม่ สิ่งตรงข้ามกับความสมัยใหม่จึงได้รับการประเมินค่าในระดับต่ำหรืออาจจะไม่มีคุณค่าควรแก่การศึกษา และใช้ประโยชน์ได้เลยซึ่งการพัฒนาไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม ล้วนมีแนวคิดที่สำคัญ 5 ประการ คือ 1. การพัฒนาเป็นกระบวนการ (process) 2. การพัฒนาเป็นวิธีการ (method) การพัฒนา 3. การพัฒนาคือการเคลื่อนไหว (movement) 4. การพัฒนาคือการจัดทำโครงการหรือโปรแกรม (project or program) 5. การพัฒนาคือการให้โอกาส (opportunity) ในทรรศนะของ **ณัฐวุฒิทรัพย์อุบลัมภ์** (Subuppatham. 2015, 52) อธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนว่า เป็นการพัฒนาประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยมีปรัชญาแนวความคิด หลักการและวิธีการปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานดั้งเดิมคือเป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิดให้มีศักยภาพและสามารถพึ่งตนเองได้หรือช่วยตนเองได้ในทุกด้าน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ให้ครบถ้วนถึงความพร้อมในทุกด้าน เพื่อที่จะสามารถจัดการกับปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของตนเองได้ ในขณะเดียวกัน **จิรพรรณ กาญจนจิตรรา** (Jeeraphan Kanchanachitra 1980, 36) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนว่า มีแนวความคิดมูลฐานอยู่ 3 ประการ ดังนี้

1. การช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือเพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องช่วยตนเองในรูปแบบของแรงงาน วัสดุและทรัพย์สินเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
2. การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ ปัญหาของชุมชนหรือประเทศไม่อาจแก้ไขได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่งหรือโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่ต้องเป็นการประสานการปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการประสานวิธีการหลายวิธีและหลายด้าน
3. การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศ (มิได้หมายความว่า นโยบายรัฐเป็นตัวกำหนดนโยบายท้องถิ่น แต่หมายถึง กิจกรรมในท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินนโยบายรัฐ) การสนับสนุนจากรัฐบาลในที่นี่คือด้านวัสดุ

กำลังคน ฉะนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นใดเป็นเอกเทศ ปราศจากเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายของชาติ ย่อมจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเท่าที่ควร

จากการทบทวนแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาสังคมและชุมชนข้างต้น พบว่า ภาพรวมของการพัฒนา แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1.ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพึ่งพาตนเอง และ 2.แนวทางการพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายของรัฐ จากข้อสรุปในทฤษฎีของผู้วิจัยในการทบทวนแนวคิดข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและชุมชนมาเป็นกรอบในการศึกษาว่าด้วยบริบทสังคมและชุมชนของชนเผ่าในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวจะทำหน้าที่เป็นหมุดหมายนำทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาที่จะชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาพื้นที่ชุมชนชาติพันธุ์จากนโยบายของรัฐไทยมีกระบวนการอย่างไร

2. แนวคิดว่าด้วยชาติพันธุ์และการพัฒนา (Ethnicity and Development)

ในพื้นที่ศึกษางานวิจัยฉบับนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีความหลากหลายในบริบทเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงตระหนักในประเด็นด้านการพัฒนาให้สอดคล้องกับพื้นที่ศึกษาโดยการนำแนวคิดว่าด้วยชาติพันธุ์และการพัฒนา (Ethnicity and Development) มาเป็นกรอบในการอธิบาย กล่าวคือ คำว่า “ชาติพันธุ์” และ “อัตลักษณ์” คำสองคำนี้มักถูกนำมาเชื่อมโยงและเป็นประเด็นสนใจศึกษาในหมู่นักวิชาการไทยและต่างชาติมานานมากกว่า 30 ปี กรอบคิดและมโนทัศน์ที่ใช้ก็มีข้อถกเถียงและได้รับการพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับ จากแรกเริ่มที่ปรากฏมโนทัศน์คำว่าเชื้อชาติ (race) และคำว่าเผ่า (tribe) ที่ใช้เรียกผู้คน ทั้งสองคำล้วนมีข้อจำกัดในการอธิบายความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้คนและแฝงไว้ด้วยอคติ ซึ่งต่อมาคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) ได้รับการใช้แทนคำทั้งสอง โดยอาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องจำแนกความแตกต่างของกลุ่มคน การศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมานั้น **สมศักดิ์ ศรี-สันติสุข** (Somsak Srisantisuk 2007, 35-47) เสนอว่า งานศึกษาเหล่านั้นมีแนวคิดสำคัญที่ใช้ในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาแนวความคิดพลวัตวิถีชุมชนชาติพันธุ์ พลวัตนี้เป็นพลังของการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม งานในกลุ่มนี้ใช้แนวความคิดที่เน้นพลวัตวิถีวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

2. ศึกษาแนวความคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นการศึกษาอัตลักษณ์ซึ่งมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากกลุ่มอื่น โดยมีแนวคิดพื้นฐานคือ กลุ่มชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคมที่มีแกนสำคัญอยู่ที่ลักษณะดั้งเดิมของภาษา ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม ซึ่งทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มีความมั่นคงยั่งยืนในการธำรงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน

3. การศึกษาแนวความคิดระบบความเชื่อกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม การนิยามความหมายของวัฒนธรรมมีหลายแนวความคิด นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงวัฒนธรรมในมิติของการเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัต จึงทำให้วัฒนธรรมมีพลังโดยเฉพาะระบบ

ความเชื่อทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังแฝงแนบแน่นกับวิถีชีวิต ซึ่งแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้วย

4. การศึกษาแนวความคิดระบบภูมิปัญญาเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ระบบภูมิปัญญาเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม เป็นพลังความรู้ซึ่งชุมชนได้ใช้ในการดำรงชีวิตวัฒนธรรม โดยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป

3. ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization)

ทฤษฎีความทันสมัย แนวคิดในการพัฒนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและบริบทของสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ประเทศภายใต้ อาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตกได้รับอิสรภาพ และกลายเป็นประเทศเกิดใหม่ (emergent states) ศุภชัย เจริญวงศ์ (Supachai Charoenwong 2001, 41) ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีความทันสมัยว่าเมื่อประธานาธิบดี Harry Truman ได้แถลงใน สภาองเกรสเมื่อปี พ.ศ. 2492 ว่าชาติมหาอำนาจจะต้องให้ความช่วยเหลือชาติที่เกิดใหม่ที่ล่าหลัง ด้วยการ “ช่วยเหลือ” ภายใต้เหตุผลของ “การพัฒนา” นับตั้งแต่นั้นแนวทาง “การพัฒนา” ตามตัวแบบความทันสมัย (modernization model) จึงเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในหลายประเทศ

แนวคิดในการเพิ่มบทบาทของภาครัฐด้วยการวางแผนและการจัดองค์กร โดยมี วอลท์ ดับเบิลยู. รอสทอว์ (Walt W. Rostow) นักเศรษฐศาสตร์พัฒนาการชาวอเมริกัน เป็นแกนนำสำคัญ ซึ่งเขาได้แบ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นลำดับ 5 ขั้น ซึ่งต้องพัฒนาจากขั้นที่หนึ่งเรื่อยไปจนถึงขั้นที่ 5 คือ

1. ขั้นเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม (traditional society) ที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่ก้าวหน้า โครงสร้างทางสังคมแบ่งเป็นชนชั้น และเกษตรกรรมเป็นสาขาใหญ่ของระบบเศรษฐกิจ

2. ขั้นเตรียมการพัฒนา (pre-condition for take-off) คือ ระยะที่สังคมมีการลงทุน พื้นฐานอย่างกว้างขวาง มีการปฏิวัติทางการเกษตรและการขยายตัวของสินค้าเข้า

3. ขั้นทะยานขึ้น (take-off stage) คือ ระยะของการเพิ่มการลงทุนการผลิต มีการพัฒนา อุตสาหกรรมเป็นสาขานำ มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง และมีสถาบันทางสังคมเพื่อส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

4. ขั้นเข้าสู่วุฒิภาวะ (drive to maturity) คือ ระยะที่สังคมมีการประยุกต์เทคโนโลยี แผนใหม่ในการจัดสรรและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ แรงงานเปลี่ยนเป็นแรงงานที่มีฝีมือ และมีความต้องการสิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

5. ขั้นอุดมสมบูรณ์ (high mass consumption stage) คือ ระยะที่ประชาชนมีการบริโภคอุปโภคอย่างสมบูรณ์ถ้วนหน้า มีสภาพการจ้างงานเต็มที่และประชาชนมีความมั่นคง

สำหรับ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (Ministry of Social Development and Human Security 2006, 24) ได้กล่าวว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการ (process) ได้กล่าวถึงหลักการ ของทฤษฎีความทันสมัยว่าต้องดำเนินการไป

พร้อมกันอย่างน้อย 2 เรื่อง ได้แก่

1. ความทันสมัยทางเศรษฐกิจ (economic modernization) หมายถึง การที่ระบบเศรษฐกิจ เปลี่ยนแปลงจากแบบอย่างการผลิต การจำหน่าย และการบริโภคตามประเพณีดั้งเดิมไปสู่ระบบการผลิตที่ใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีสมัยใหม่

2. ความทันสมัยทางสังคมและวัฒนธรรม (social and cultural modernization) รวมเอาความทันสมัยของระบบเศรษฐกิจ ความเสมอภาคทางสังคม และความเป็นประชาธิปไตยในสังคม การเมือง และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระบบการศึกษา เป็นต้น

ทั้งนี้รวมถึง ความทันสมัยทางจิตวิทยา (psychological modernization) มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะทางจิตวิทยาของมนุษย์ โดยมีความสัมพันธ์กับทัศนคติ บุคลิกภาพ ประสิทธิภาพ และคุณสมบัติประจำตัวของมนุษย์ ดังนั้นความทันสมัยทางจิตวิทยาจึงหมายถึงบุคคลที่ทันสมัย ซึ่งคือบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เปลี่ยนแปลงวิธีการคิด ความรู้สึกและการกระทำบางอย่าง การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจจะไม่สามารถบรรลุถึงได้ ถ้ายังไม่พัฒนาทัศนคติของบุคคลให้ทันสมัยเสียก่อน **กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์** ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคลที่ทันสมัยที่จำเป็นต่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ได้ มีดังนี้ 1. ความมีประสิทธิภาพ 2. ความขยัน 3. ความเป็นระเบียบ 4. ความตรงต่อเวลา 5. ความซื่อสัตย์ 6. ความมีเหตุผลในการตัดสินใจ 7. การเตรียมตัวพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง 8. การตื่นตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในโลกอย่างมีสติ 9. ความกล้าในการลงทุน 10. การรู้จักพึ่งตนเองและการควบคุมตนเอง 11. การร่วมมือกับบุคคลอื่น 12. ความตั้งใจที่จะหวังผลในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น 13. การรู้จักคาดคะเนในเรื่องการค้า การคลัง การผลิตทางธุรกิจการงานต่าง ๆ เป็นต้น (Ministry of Social Development and Human Security 2006, 24)

จากสาระสำคัญของทฤษฎีความทันสมัย (Modernization) ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีนี้เข้ามาอธิบายให้เห็นภาพการพัฒนาที่เกิดขึ้นในโครงการหลวงกับพื้นที่ชุมชนบ้านหนองหอยโดยการพัฒนาการดังกล่าวอาศัยบริบทด้านโลกาภิวัตน์ และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งทำการเปลี่ยนผ่านสังคมแบบดั้งเดิมให้กลายเป็นสังคมที่ทันสมัยในทุกๆ ด้าน ด้วยเหตุนี้งานวิจัยนี้จึงใช้ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization) มาอธิบายในเรื่องกรอบคิดการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของรัฐไทยภายใต้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคมและชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่

4. ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)

สุนทร กุลวัฒนวรพงศ์ (Soonthorn Kulwattanaworapong. 2001, 15) ได้สรุปความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงหรือระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริใน 2 ลักษณะ คือ 1.เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาค หนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่

ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ 2.เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ ในความเห็นของ **สุเมธ ตันติเวชกุล** (Sumet Tantivejkul 2001, 36) กล่าวว่าความพอเพียงตามความหมายของเศรษฐศาสตร์คือ ให้นำกลับมาใช้เส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิตตามหลักการพึ่งตนเองซึ่งมีรายละเอียด 5 ประการ ดังนี้ 1.พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง 2. พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3.พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติคือแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด 4.พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยีควรส่งเสริมให้มีการศึกษา ทดลอง ทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ 5.พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น

สำหรับ **ชัยอนันต์ สมุทวณิช** (Chaianan Samutawanit 1999, 60) มองว่าความพอเพียงมิได้มีความหมายในแง่เศรษฐศาสตร์ เพียงด้านเดียว แต่มีความหมายเชิงปรัชญาจริยธรรม คุณค่าและปทัสถานทางพฤติกรรมสำหรับการดำเนินชีวิตในทุก ๆ ด้านอีกด้วย นอกจากนี้ปรัชญาการพัฒนาที่เน้นทางสายกลางยังเป็นปรัชญาพัฒนาที่เป็นความพอเพียงที่มีพลวัตและมีแง่มุมทางด้านปรัชญาด้านเศรษฐศาสตร์ คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการเปลี่ยนแปลง

หากพิจารณาของ **นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร** (Nantanee Kamolsiripichaiphon 2006, 31) ที่อธิบายความพอเพียงในพื้นที่ชุมชนโดยมีข้อเสนอให้ดำเนินงานเศรษฐกิจในชุมชน 3 ระดับ ดังนี้ 1.ระดับจิตสำนึก เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกในชุมชนแต่ละชุมชนตระหนักถึงความสุข และความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดี 2.ระดับปฏิบัติ (ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ) กล่าวคือสมาชิกในแต่ละชุมชนได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจให้เกิดความพอเพียงในทุกระดับของการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและขยายออกไปสู่ระดับสังคม การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับประยุกต์ใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิตจำเป็นต้องเริ่มจากการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร มีหลักการสำคัญอะไรบ้าง ที่จะนำไปเป็นแนวทางในภาคปฏิบัติตลอดจนเห็นถึงประโยชน์จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้และเมื่อมีความเข้าใจถูกต้องแล้วจำเป็นต้องทดลองนำมาประยุกต์ใช้กับตนเองทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตร่วมกันกับผู้อื่นโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างผู้ที่มีความสนใจร่วมกันจะทำให้สามารถตระหนักถึงประโยชน์และความสุขที่จะได้รับจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้แล้วเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์พร้อมนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) มาเป็นกรอบการอธิบายในบทความวิจัยฉบับนี้โดยสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพึ่งพาตนเอง ในความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของชนเผ่าใน

บริบทพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่

5. ทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 ประเทศไทยกับแนวความคิดการพัฒนาพื้นที่สูง อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือหลายชุมชนประสบปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ในเรื่องสิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิทำกิน และสิทธิในการอยู่อาศัยของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของรัฐ ซึ่งเข้าหน้าที่ได้ดำเนินการใช้กฎหมายอย่างเข้มข้น จับกุมผู้ที่บุกรุกป่า และชาวบ้านถูกดำเนินคดีหลายราย ซึ่งแนวความคิดจัดการป่าด้วยวิธีการนี้มีที่มาจากแนวความคิดจัดการป่าแบบตะวันตก นั่นคือ แนวคิดป่าปลอดมนุษย์ โดยนำเอาอุทยานแห่งชาติเข้ามาใช้ในพื้นที่ประเทศไทย (Pinkawee Lueangaramsri 2005, 16) ทั้งนี้ การประกาศให้หลายพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติ ทำให้เกิดการทับซ้อนของพื้นที่ทำกินชาวบ้าน ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งเรื่อยมา

พัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่สูงในประเทศไทย (Ruangaroon Norkham, Sasina Khunthongwong and Panittra Boonsong 2019, 1-20) ได้ใช้กระบวนการที่รัฐผนวกเอาป่าไม้ในพื้นที่ชายขอบไว้ในอำนาจว่าเป็นกระบวนการปักปันอาณาเขต (Territorialization) หมายถึง กระบวนการที่รัฐพยายามเข้าควบคุมผู้คนและการกระทำของคนด้วยการลากเส้นเขตแดนโดยรอบพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ทำให้เกิดการกีดกันคนออกจากพื้นที่ป่า ดังจะเห็นได้จากพัฒนาการการจัดการพื้นที่ป่า และการให้คำนิยามการพัฒนาพื้นที่สูงว่าเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ.2491 ประเทศไทยได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญด้านป่าไม้จาก FAO ว่าปัญหาหลักเรื่องป่าไม้ของประเทศไทย คือการจัดการความรู้ด้านเทคโนโลยี กำลังคน และการสนับสนุนด้านการเงินในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พร้อมกับการจัดการป่าไม้ในตอนนั้นไม่มีประสิทธิภาพ มีการบุกรุกและลักลอบตัดไม้ มีการทำไร่เลื่อนลอย หรือไร่หมุนเวียนของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเกิดการกันพื้นที่ร้อยละ 40 เป็นพื้นที่ป่า และบริหารจัดการพื้นที่ป่าด้วยแผนที่ทางอากาศพร้อมกับจัดตั้งระบบอุทยานแห่งชาติ ในเวลาต่อมา รัฐได้ออกพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และ พ.ศ.2505 ซึ่งมีการประกาศอย่างเป็นทางการให้เขาใหญ่เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของประเทศไทย จนกระทั่งปี พ.ศ.2535 ได้มีการประกาศอุทยานแห่งชาติอย่างเป็นทางการจำนวน 74 แห่ง จากเหตุการณ์นี้เองส่งผลให้ชุมชนที่เคยทำกินในพื้นที่ป่าหรือใช้ประโยชน์จากป่า ทั้งการเพาะปลูกพืชทางการเกษตร การเก็บของป่า ทำไร่ ถูกปิดกั้น ก่อให้เกิดความขัดแย้ง คัดค้าน ต่อสู้จากชาวบ้านเพื่อเรียกร้องสิทธิในการใช้พื้นที่ จากพัฒนาการการควบคุมของรัฐที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า รัฐได้ออกแบบการจัดการทรัพยากรป่า อย่างมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1.การใช้ระบบราชการเป็นศูนย์กลางในการจัดการ 2.การใช้องค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ คือแผนที่ทางอากาศเข้ามาจัดการ 3.การสร้างคำใหม่ขึ้นมา นั่นคือ คำว่า “ป่า” ซึ่งเดิมที่มีความหมายทั้งในมิติสังคม สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ แต่รัฐได้นิยามใหม่ขึ้นมา นั่นคือ คำว่า ทรัพยากร ซึ่งมีนัยยะในระบบทุนนิยมที่น่าสนใจ แปลว่า “ที่มาของทรัพยากร” ซึ่งรัฐมีอำนาจในการบริหารจัดการและควบคุม และองค์ประกอบสุดท้ายคือ 4.การเปลี่ยนแปลง

พื้นที่การจัดการที่มีเอกชน มีภาคธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องในรูปแบบการสัมปทาน

จากงานศึกษาจำนวนหนึ่งแสดงให้เห็นว่าในอดีตแนวความคิดการพัฒนาพื้นที่สูงของรัฐวางอยู่บนมโนทัศน์เรื่องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยมักให้เหตุผลของการเข้าไปพัฒนาว่ากลุ่มชาติพันธุ์มักบุกรุกทำลายป่า กล่าวคือ มีการแผ้วถาง เผาป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ทำไร่หมุนเวียน เช่น ข้าวโพด ฝ้าย แดงไทย ยางพารา สัก และไม้ยืนต้นอื่นๆ เพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำกินในครอบครัว ดังนั้น การป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่า คือการกระจายอำนาจของภาครัฐ บังคับใช้กฎหมาย ส่งเสริมอาชีพ โดยการนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในพื้นที่ (Panuwut Buranaphrom and Narinchai Pattanapongsa 2016, 231-240) จากมโนทัศน์นี้เอง นำมาสู่ปมปัญหาและความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนบนพื้นที่สูง หลังการขยายตัวของรัฐ และอ้างสิทธิในการควบคุมและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การควบคุมดังกล่าวนำไปสู่การเคลื่อนไหวของชุมชนคัดค้านการกระจายอำนาจและการควบคุมดังกล่าว หลังจากการควบคุมของรัฐส่งผลให้วิถีชีวิตของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงส่งผลให้การทำไร่หมุนเวียนของชุมชนถูกกัดกิน ทั้งเรื่องการเลือกพื้นที่และเวลาการปล่อยให้ป่าฟื้นตัวสั้นลง ในแง่เดียวกัน รัฐพยายามทำให้เกิดการพัฒนาบนพื้นที่สูงโดยการพัฒนาชาวบ้านให้เป็นนักอนุรักษ์ตามมโนทัศน์ของรัฐ ซึ่งละเลยวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมบนพื้นที่สูง (Worawit Noppakaew 2018, 367-406)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการจัดการป่าและพื้นที่สูงแบบการกีดกันคนออกจากป่านั้น สร้างความขัดแย้งอย่างมหึมา ทำให้รัฐต้องยอมปรับตัวโดยการผ่อนปรนกฎเกณฑ์ บางอย่างลง และพัฒนาพื้นที่สูงโดยใช้แนวคิดพัฒนาอย่างยั่งยืนเข้าไปพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก่อนเป็นอันดับแรก จากงานศึกษาของ **อภิสิทธิ์ พึ่งพร และกรรณิการ์ สัจกุล** (Aphisit Puengporn and Kannika Sajakul 2021, 1-18) ซึ่งเห็นว่าตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนกระเหรี่ยงบนพื้นที่สูงมี 4 ประการ ได้แก่ 1.การรักษาความเชื่อและค่านิยมของชาวกระเหรี่ยงที่มีต่อธรรมชาติ โดยการรักษาวิถีการปลูกข้าวเชิงประเพณี 2.การรักษาภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 3.การรักษาจริยธรรมของชุมชนประกอบด้วยคุณธรรม 7 ประการ ได้แก่ การไม่ครอบครอง การสำนึกในบุญคุณ ความพอเพียง ความเป็นธรรม การช่วยเหลือกัน การเคารพผู้อาวุโสและคนดี และ 4.การมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้ งานวิจัยของ **ปนัดดา มานิตย์** (Panadda Manit 2008, 113) ยังแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาที่สำคัญคือการพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยได้หยิบยกตัวอย่างการดำเนินงานของโครงการสถานีสาธิตฯ เพื่อแก้ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ แหล่งต้นน้ำลำธารบนพื้นที่สูงว่า เมื่อมีการชักจูงให้ชาวเขาเผ่าลีซอได้เข้าใจและเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมการปลูกพืชผัก ผลไม้เมืองหนาวสำหรับบริโภค โดยมีการจัดสรรที่ดินทำกินครัวเรือนละ 4 ไร่ เพื่อหยุดการโยกย้ายพื้นที่ทำกินใหม่ รวมทั้งการจ้างแรงงานทั้งงานเกษตรในโครงการสาธิตฯ งานปลูกป่า สร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น สร้างแนวกันไฟ ซึ่งเป็นที่มาของรายได้เสริมของครัวเรือนชนเผ่าชาวลีซอ พร้อมกับการฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจากการกำหนดเขตที่สูง สันเขา ยอดเขา

ที่ลาดชัน แหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้มีการปลูกป่าเพิ่มเติม เป็นต้น

นอกเหนือจากมิติด้านสิ่งแวดล้อมที่รัฐต้องการพัฒนาให้เป็นไปตามแนวคิดของรัฐแล้ว ยังมีการศึกษาที่รัฐพยายามพัฒนาบนพื้นที่สูงเพื่อทำให้คนบนพื้นที่สูงมีองค์ความรู้ ทักษะและความเชื่อแบบคนพื้นล่าง โดยใช้ระบบการศึกษาเข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญ งานวิจัยของ **จิรภัทร และคณะ** (Chirapat Mahawong, Witthaya Chansila and Thamrongrak U-nakarin. 2016, 126-144) ซึ่งชี้ให้เห็นว่ารัฐพยายามสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการบนเขตพื้นที่สูง ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่ 1. หลักการของเครือข่าย ประกอบด้วย หลักการมีส่วนร่วม หลักประสิทธิภาพ หลักประสิทธิผล และหลักความรับผิดชอบ 2. ลักษณะของเครือข่าย 3. คณะกรรมการบริหารเครือข่าย ประกอบด้วย คณะกรรมการระดับเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา บัณฑิตศึกษาระดับกลุ่มเครือข่าย และบัณฑิตศึกษา 4. ขอบข่ายความร่วมมือทางวิชาการ และ 5. กระบวนการบริหารเครือข่าย ทั้งหมดนี้คือ องค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าถึงการศึกษาแบบส่วนกลางได้ สอดคล้องกับงานศึกษาของ **ชรินทร์ มั่งคั่ง และคณะ** (Charin Mangkhang et al. 2017, 208-239) ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาด้านการศึกษาของนักเรียนบนพื้นที่สูง คือจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่ โดยสำรวจและรวบรวมข้อมูลหมู่บ้านเพื่อให้เป็นองค์ความรู้แก่นักเรียนอย่างเหมาะสมกับช่วงวัย โดยแบ่งช่วงวัยการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้เรียนก่อนวัยเรียน ผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ไม่รู้หนังสือ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างถูกจุด ทั้งการพัฒนาอาชีพและทักษะชีวิต โดยดำเนินการผ่านการประสานงานกับเครือข่ายผู้นำชุมชน ให้เกิดการมีจิตสำนึกท้องถิ่นตามความหมายของรัฐ

5.2 การสร้างความเป็นชายขอบผ่านนโยบายกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ

งานศึกษาจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า ความหมายของคนชายขอบ (Marginal people) หมายถึง กลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่กึ่งกลางหรือห่างไกลจากศูนย์กลางทางภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ในทางภูมิศาสตร์มักให้นิยามคนชายขอบว่าเป็นกลุ่มคนที่มีการเคลื่อนย้ายจากภูมิลำเนาเดิม ด้วยเหตุผลทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ หรือวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับการแข่งขันต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด อันเกิดจากการถูกกีดกันและเอาเปรียบจากคนกลุ่มใหญ่ ในทางสังคมและวัฒนธรรม ได้นิยามความหมายคนชายขอบว่าเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมใหม่ หรือวัฒนธรรมประจำกลุ่ม หรือวัฒนธรรมของกลุ่มคนชายขอบไม่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ ทำให้ถูกเลือกปฏิบัติจากผู้คนในกระแสวัฒนธรรมหลัก ทั้งนี้ กระบวนการสร้างคนชายขอบ เกิดขึ้นจาก 2 ทิศทาง ได้แก่

1. ความเป็นชายขอบที่เกิดขึ้นจากการถูกลดอำนาจ ทำให้แปลกแยกจากสังคม ถูกผลักให้กลายเป็นชายขอบที่สังคมไม่ยอมรับ
2. เกิดจากกลุ่มชาติพันธุ์พยายามแยกตัวตนออกจากสังคมเพื่อให้เห็นตัวตนของตนเอง อีกนัยหนึ่ง ความเป็นชายขอบเกิดขึ้นจากการที่พวกเขาถูกดึงให้เข้าร่วม

กระบวนการบางอย่างเพื่อชู้อัตลักษณ์ที่เป็นประโยชน์กับรัฐ เช่น กรณีที่กลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทยถูกตั้งให้เข้าร่วมการพัฒนาของไทยโดยเฉพาะเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยว (Patcharee Klommueang 2019, 1-10)

แนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นอื่นหรือคนอื่นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อกีดกันและผลักไสให้คนที่แตกต่างอยู่ในสถานะหรือสถานภาพด้อยกว่า ทั้งนี้แนวคิดความเป็นอื่นเกิดขึ้นจากผลพวงของอาณานิคมที่วางทฤษฎีแบบอาณานิคม ด้วยกระบวนการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างมากมาย ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวมักจะสถาปนาศูนย์กลางของสังคม และสร้างภาพความแตกต่าง ความเหลื่อมล้ำ ให้เป็นเรื่องปกติของสังคม ทั้งนี้ ความเป็นชายขอบเป็นผลจากสร้างความเป็นอื่นที่ถูกให้ความหมายโดยสังคมกระแสหลัก ความเป็นอื่นอันเป็นผลมาจากเพศสถานะ เพศวิถี ชนชั้น ชาติพันธุ์ อายุ ซึ่งความเป็นอื่นมักถูกมองว่าเป็นปัญหาจากจุดอ่อนโดยธรรมชาติ (Sunitta Choosawad 2010, 86)

ปลายศตวรรษที่ 2520 รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบายด้านการพัฒนาพื้นที่สูง ภายใต้แนวคิดที่ว่าพื้นที่เหล่านี้ควรได้รับการคุ้มครองให้คงสภาพธรรมชาติ ซึ่งนโยบายดังกล่าวเป็นการมองจากชนชั้นนำไทยที่ครั้งหนึ่งเคยมองว่าป่าเป็นพื้นที่ดิบเถื่อน กลายเป็นการมองว่าป่าคือทรัพยากรที่มีคุณค่า (Stott, Philip 1991, 364-370) ในปี พ.ศ.2528 รัฐบาลได้ประกาศนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งเป็นแนวทางการในการจัดการป่าไม้ มีเป้าหมายและแผนการอนุรักษ์ป่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ซึ่งแบ่งเป็นป่าเพื่อการอนุรักษ์ร้อยละ 15 และป่าเศรษฐกิจร้อยละ 25 ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อกระแสที่ตระหนักถึงการอนุรักษ์ป่าหลังจากเหตุภัยพิบัติน้ำท่วมภาคใต้ของประเทศไทย ในปี พ.ศ.2532 รัฐบาลได้มีมติยุติการทำไม้ทั่วประเทศ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ได้เปลี่ยนอัตราพื้นที่ป่าเศรษฐกิจจากร้อยละ 25 เหลือเพียงร้อยละ 15 พร้อมกันนี้ บทบาทของป่ามีไว้เพื่อการอนุรักษ์ อีกนัยหนึ่งคือ การสงวนสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า เพื่อการอนุรักษ์ (Atchara Rakyutitham 2013, 19-52) จากนโยบายดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเบียดขับคนกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยอาศัยในป่าให้กลายเป็นคนชายขอบ ทั้งในมิติการถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ป่า และมิติการดำรงชีวิตถูกทำให้แปลกแยกจากป่า

ในแง่นี้ การสร้างความเป็นชายขอบทางชาติพันธุ์เป็นกระบวนการสร้างพรมแดนของอัตลักษณ์ร่วม (Collective identity) (Pinkaw Luengaramsri 2003, 66) ซึ่งเกิดจากระบบความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมที่มีถูกจัดความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม โดยที่ฝ่ายหนึ่งพยายามครอบงำหรือควบคุมอีกฝ่าย ดังนั้น ความเป็นชาติพันธุ์และชายขอบจึงผูกติดอยู่กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีผลต่อการก่อรูปของภาวะชายขอบต่อกลุ่มคนที่ด้อยอำนาจกว่า และความเป็นชายขอบเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ทั้งระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ชาติพันธุ์วรรณา การเมือง และความไม่เท่าเทียมในมิติต่างๆ

กรณีศึกษาเรื่องการสร้างความเป็นอื่นมักเกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง งานศึกษาของ **ภัทรมน สุวพันธุ์ และสุธิ ประศาสน์เศรษฐ** (Pattaramon Suwaphan and Suthy Prasartset 2020ม, 48-47) ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกลายเป็นคนชาย

ขอบเนื่องจากการขยายตัวของรัฐส่วนกลางในการจัดสรรทรัพยากร ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ กระเหรี่ยงไม่สามารถทำอะไรหมุนเวียนได้ตามวิถีชีวิตที่เคยทำ ส่งผลให้เสียอัตลักษณ์หลาย ประการ รวมทั้งสูญเสียวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ การจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ของรัฐทำให้ กลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงถูกกระทำด้วยความรุนแรงจากกลไกรัฐ ทั้งการบังคับให้อพยพ การเผาบ้านเรือน ไปจนถึงการฆาตกรรมแกนนำ เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงไม่สามารถ ทำการเกษตรแบบยังชีพได้ จึงต้องหันมาเป็นแรงงานรับจ้างที่ได้รับค่าแรงน้อยกว่าที่ กฎหมายกำหนด เนื่องจากยังไม่มีสถานะตามกฎหมาย

5.3 โครงการหลวง ที่มา และ บทบาทหน้าที่ ในการพัฒนาสังคมชนเผ่าในพื้นที่ ภาคเหนือ

โครงการหลวงเป็นโครงการตามพระราชดำริที่มุ่งช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ปลูกพืชที่มีประโยชน์ และมีคุณภาพความเป็นอยู่ของชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีหน่วยงานที่ถูก จัดตั้งขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการด้านทรัพยากรบุคคล งบประมาณ การบริหารจัดการ และ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดให้ประชาชนภาคการเกษตรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดการ พึ่งพาตนเอง เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ซึ่งการพัฒนาชุมชนภายใต้มูลนิธิโครงการหลวงเกิดขึ้น ผ่านการจัดการองค์ความรู้และถ่ายทอดให้แก่ชุมชน โดยสนับสนุนให้ชุมชนมีการทดสอบ สาธิต วิจัย ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งเผยแพร่ความรู้ดังกล่าวให้แก่คนใน ชุมชน และคนนอกชุมชนในรูปแบบเอกสาร สิ่งพิมพ์ งานวิจัย เทคโนโลยี และนันทนาการ จากงานวิจัยของ พิสิษฐ์ พงศาปรมัตต์ และคณะ (Pisit Pongsaporamut. 2018, 112-125) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนภายใต้การจัดการความรู้ของมูลนิธิโครงการหลวง มี เป้าหมายเพื่อทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยทำการพัฒนา 2 ประการ ได้แก่ **ประการที่หนึ่ง** คือการจัดการองค์ความรู้ของโครงการหลวง โดยจัดให้มีรูปแบบการบริหาร งานวิจัยระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้ จริงและเผยแพร่ ได้แก่ การดำเนินแสวงหาองค์ความรู้ การสร้างองค์ความรู้ การ ดำเนินการจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่การปฏิบัติกับภาคการเกษตรอย่าง เป็นรูปธรรม โดยระบบและกลไกในการจัดการความรู้ของมูลนิธิโครงการหลวง คือการเปิด โอกาสให้กับชุมชนในการร่วมตัดสินใจแก้ไขและพัฒนาท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดของโครงการ หลวง นั่นคือการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ระหว่างชาวไทยภูเขา ชุมชน องค์กรระดับท้องถิ่น สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานภาครัฐ **ประการที่สอง** คือ การศึกษาการพัฒนาชุมชน ไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง โดยการพัฒนาให้ชุมชนคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม มีจิตสำนึก ความรับผิดชอบ การพึ่งพาตนเอง

กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโงะ จังหวัดเชียงราย (Wirunsiri Jaima and Praphaphan Chaiyanon 2017, 91-116) เกษตรกรผู้ปลูกดอกเก๊กฮวยในพื้นที่ได้ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ ภายใต้การดำเนินงาน ของโครงการหลวง โดยได้มีแผนพัฒนา 3 ด้าน คือ 1.การบริหารจัดการกลุ่มเกษตรกร 2. ด้านการผลิต และ 3.ด้านการจัดการธุรกิจ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้

ปลูกดอกเก๊กฮวย โดยผลจากการใช้แผนพัฒนาดังกล่าว ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มเริ่มเห็นความชัดเจนในการบริหารจัดการกลุ่ม มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เก๊กฮวยอย่างเป็นองค์รวม ตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

อมรา พงศาพิชญ์ (Amara Phongsapitch 2016ม, 1-34) ซึ่งให้เห็นว่าโครงการหลวง เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ซึ่งจุดเริ่มต้นของโครงการหลวงเกิดในยุคการพัฒนาเพื่อความมั่นคง จากการที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้พระราชทานเงินจำนวนสองแสนบาทให้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ให้ซื้อสวนที่ดอยปุยจากชาวบ้าน เพื่อดำเนินการทดลองและขยายพันธุ์พืชเมืองหนาว ทั้งนี้ พัฒนาการของโครงการหลวงได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อ พ.ศ.2515 ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้ตั้งเป้าหมายโครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา ได้แก่ ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม ช่วยชาวไทยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร กำจัดการปลูกฝิ่น รักษาที่ดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง แบ่งพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินให้ชัดเจน และผลิตพืชที่เพิ่มประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ ต่อมาในปี 2513 โครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขาได้ขยายงานออกไป มีการจัดตั้งสถานีเกษตรหลวงขึ้นที่ดอยอ่างขาง เพื่อเป็นสถานีวิจัยและส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น และการปลูกพืชไม้เมืองหนาว อย่างไรก็ตาม ประโยชน์จากการจัดตั้งโครงการหลวง ไม่ได้มีประโยชน์ในมิติเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ในแง่การเมืองและสังคมยังช่วยให้ประเทศไทยกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในช่วงแรกของการดำเนินงานของโครงการหลวงก่อนพ.ศ.2523 เมื่อปัญหาภัยคุกคามคอมมิวนิสต์เป็นปัญหาสำคัญของรัฐบาลไทย ในช่วงที่รัฐบาลใช้นโยบายชาตินิยมและนโยบายผสมกลมกลืน เพื่อพยายามให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ กลายมาเป็นคนไทยนั้น การทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาจึงเป็นเรื่องที่ไม่ง่าย ในช่วงของการสร้างชาติ รัฐบาลแบ่งพลเมืองออกเป็นชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ และมีความต้องการที่จะรวมชนกลุ่มน้อยเข้ากับชนกลุ่มใหญ่เพื่อความมั่นคงของชาติ นโยบายเรื่องความมั่นคง และกลยุทธ์ช่วงชิงประชาชนในช่วงที่มีภัยคอมมิวนิสต์ มีผลทำให้รัฐบาลดำเนินการส่งเสริมให้ชาวเขามีบัตรประชาชน และส่งเสริมให้ชาวเขาตั้งถิ่นฐานถาวรในรูปของนิคมสร้างตนเอง ด้านการปกครอง รัฐต้องการให้ชาวเขามีสำนึกว่าเป็นคนไทยหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ไม่สร้างปัญหาด้านความมั่นคง และก่อภาระด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองให้กับประเทศ รวมทั้งจัดระเบียบการประกอบอาชีพบนภูเขาให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของทางราชการ

ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความวิจัยฉบับนี้เลือกนำเสนอผลการวิจัยในส่วนที่เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการนำรูปแบบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ร่วมกับข้อมูลจากการสรุป ทบทวน และสังเคราะห์จากแหล่งข้อมูล

ทุติยภูมิ (Secondary sources)

วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. **ผู้ให้ข้อมูล** ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลโดยจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม โดยพิจารณาจาก ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบ เฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน คือ ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนา โครงการหลวงหนองหอย นายอำเภอแมริม และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง 2. ภาคประชาชน ผู้วิจัยใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน คือ ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองหอยเก่า ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองหอยใหม่ ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ขี – ปางไฮ ผู้ใหญ่บ้านบ้านห้วยหวาย และเครือข่ายเกษตรกร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ลักษณะแบบสัมภาษณ์เป็นกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) แยกตามกลุ่มตัวอย่างซึ่งแนวคำถามในการสัมภาษณ์จะมีความแตกต่างกันไป **เจ้าหน้าที่ภาครัฐ** เช่น หน่วยของท่านมีการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและชุมชน หลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ ในการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของชนเผ่าตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรบ้าง ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ในการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของชนเผ่าตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในการ ในการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของชนเผ่าตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้าง **สำหรับภาคประชาชน** เช่น ท่านมีส่วนร่วมอย่างไรบ้างเกี่ยวกับการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและชุมชน หลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ ในการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของชนเผ่าตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะที่ท่านเป็นผู้นำในชุมชน หรือกลุ่มผู้นำชุมชน ท่านได้มีการนำแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ ไปใช้เป็นตัวอย่าง หรือได้มีการเผยแพร่ ส่งเสริมให้คนในชุมชนให้นำรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

นอกจากนี้ ยังได้ใช้ข้อมูลจากการสรุป ทบทวน และสังเคราะห์จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ เอกสาร หนังสือ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง รายงานการวิจัย ตำรา บทความวิจัย วารสารทางวิชาการที่ได้รับการนำเสนอและตีพิมพ์เผยแพร่ และเอกสารของภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

3. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสรุป ทบทวน และสังเคราะห์จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิทั้งหมดมา ตรวจสอบพร้อมกันเพื่อที่จะจัดหมวดหมู่ข้อมูลและคัดเลือกข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยไปวิเคราะห์ จากนั้นนำสู่การนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive) ซึ่งเป็นการเขียนอธิบายและให้ความละเอียดของเนื้อหาและสิ่งที่ได้ค้นพบในงานวิจัยจน

นำไปสู่การอภิปรายผลในส่วนสุดท้ายของงานวิจัยฉบับนี้

4. การพิทักษ์สิทธิ์

โครงการการวิจัยนี้ได้ผ่านการพิจารณารับรองการพิทักษ์สิทธิ์และจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม วันที่ 18 กรกฎาคม 2564 หนังสือรับรองเลขที่ PSRU-EC 2021/026 ดังนั้นจึงไม่มีการเปิดเผยข้อมูล ส่วนบุคคลหรือรายละเอียดอันจะเป็นการระบุตัวบุคคล ที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบทของพื้นที่โดยรวมชุมชนของชนเผ่าในบริเวณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการเข้ามาของโครงการหลวงที่เป็นนโยบายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวบ้านผ่านการทำเกษตรบนฐานองค์ความรู้เชิงวิชาการโดยมีโครงการหลวงคอยรับซื้อสินค้าและหาแหล่งจำหน่ายภายใต้กรอบมาตรฐานที่โครงการหลวงกำหนดขึ้น ทั้งนี้โครงการหลวงหนองหอยยังมาพร้อมกับกรอบคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาพื้นที่แห่งนี้และพื้นที่อื่น ๆ ในปัจจุบันโครงการหลวงในประเทศไทยพบว่ามีทั้งหมด 39 แห่ง โดยมีจุดเด่นแตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรนั้น จุดร่วมของหลักคิดการพัฒนาของโครงการหลวงยังคงตรึงอยู่กับการนำนโยบายจากส่วนกลางเข้าสู่พื้นที่และท้องถิ่นอย่างเข้มข้น ฉะนั้น จุดมุ่งหมายของผู้วิจัยในบทความวิจัยฉบับนี้ก็เพื่อมุ่งชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนด้านอุดมการณ์ของรัฐผ่านวาทกรรมการพัฒนาพื้นที่ห่างไกล พื้นที่ชายขอบ และกลุ่มชาติพันธุ์ ว่าท้ายสุดแล้วประเด็นเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้คนในที่ราบสูง หรือการสร้างความยั่งยืนตามการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีความเป็นไปได้มากเพียงใด และความสัมพันธ์ระหว่างโครงการหลวงหนองหอยกับพื้นที่ หมู่ 7 ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ บ้านแม่ชิ - ปางไฮ และบ้านห้วยหวาย มีทิศทางการพัฒนาและการตอบสนองอย่างไร ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยตามประเด็นย่อยดังต่อไปนี้

1. โครงการหลวงหนองหอยกับวิถีชีวิต การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และบริบททางสังคม

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ที่ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ประกอบด้วย บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ บ้านแม่ชิ - ปางไฮ บ้านสามหลัง และบ้านห้วยหวาย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประมาณ 8,215 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 69.43 พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 3,194.20 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 26.88 และเป็นพื้นที่อาศัยและสาธารณะ 438.38 ไร่คิดเป็นร้อยละ 3.69 การคมนาคมจากเมืองเชียงใหม่ถึงศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ระยะทาง 39 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 1 ชั่วโมง อุณหภูมิสูงสุด 38 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุด 9 องศาเซลเซียส และ

อุณหภูมิลดลง 24.5 องศาเซลเซียส รวมถึงมีปริมาณน้ำฝนประเฉลี่ย 1,189 มิลลิเมตรต่อปี
ขอบเขตพื้นที่ ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านแม่ชิ-ปางไฮ ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม ทิศใต้
ติดต่อกับ บ้านโป่งแยงนอก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริมทิศตะวันออก ติดต่อกับ ดอยม่อน
ล่อง ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านหนองหอยใหม่ ตำบลแม่แรม
อำเภอแมริม (Royal Project Foundation 2012, 23-30)

ข้อมูลหมู่บ้านและประชากร

ปัจจุบันศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย มีพื้นที่ที่ส่งเสริมพัฒนาทั้งหมด 5
หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ บ้านแม่ชิ-ปางไฮ บ้านห้วยหวาย
บ้านสามหลัง มีประชากร 645 ครัวเรือน 3,598 คน ซึ่งเป็น ชนเผ่าม้ง ลีซอ จีนฮ่อ และคน
เมือง (ในงานวิจัยฉบับนี้จะนำเสนอเฉพาะพื้นที่บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่
บ้านแม่ชิ-ปางไฮ บ้านห้วยหวาย เท่านั้นเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เลือกวิจัย) รายละเอียด
ดังนี้

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลหมู่บ้านและประชากร

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ตำบล	ครัวเรือน (หลัง)	ประชากร (คน)	ชาติพันธุ์
4	บ้านแม่ชิ-ปางไฮ	แม่แรม	206	927	คนเมือง, ม้ง
2	บ้านห้วยหวาย	โป่งแยง	8	38	คนเมือง, ม้ง
7	บ้านหนองหอย เก่า	แม่แรม	223	1,184	ม้ง, จีนฮ่อ, ลีซอ
11	บ้านหนองหอย ใหม่	แม่แรม	186	1,372	ม้ง

ประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ได้แก่
ชนเผ่าม้ง ลีซอ จีนฮ่อ และคนเมือง และอาศัยอยู่ที่ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัด
เชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ทำการเกษตรลักษณะบ้านเรือนของชาวม้งมีลักษณะทั่วไปไม่
ต่างกับบ้านทั่วไป ทั้งนี้ยังมีการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและรองรับ
นักท่องเที่ยว เช่น สวนสตอเบอร์รี่ โฮมสเตย์ ร้านอาหาร และร้านขายของฝาก การปกครอง
มีหัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในหมู่บ้านซึ่งมักจะมีมาจากตระกูลที่มีอิทธิพล
ที่สุดในหมู่บ้าน ปัจจุบันรูปแบบการปกครองของชุมชนได้เปลี่ยนไปจากเดิมเพื่อให้
สอดคล้องกับการปกครองแบบรัฐราชการไทย โดยมีผู้ใหญ่บ้านหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า
“พ่อหลวง” เป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุด ทั้งนี้มีโบสถ์คริสต์และวัดในพื้นที่ด้วย อย่างไรก็ตาม
ความเชื่อการนับถือผี (animism) ผสมกับการบูชาบรรพบุรุษ ยังคงปรากฏอยู่และ
พิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมยังคงมีอยู่มาก เช่น เมื่อมีการเจ็บป่วยก็จะมีพิธีฮ้อง

ขวัญ (เรียกขวัญ) การทำพิธีอัญเชิญ และพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การตาย เป็นต้น สำหรับการศึกษามีการก่อตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ทำให้มีการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียนขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อให้ความสะดวกแก่ประชาชน เด็กเล็กในหมู่บ้านหนองหอยรวมถึงเด็กชาติพันธุ์ม้งจึงได้รับการศึกษาที่เป็นแบบแผนมากขึ้น ส่งผลให้มีโอกาสเรียนภาษาไทย เมื่อเรียนจบจากศูนย์เด็กเล็กก็มีโรงเรียนชั้นประถม “เจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2” ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ

โครงการหลวงทำให้มีพืชชนิดใหม่ ๆ เกิดขึ้น มีตลาดในการรับซื้อสินค้า นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของรายได้เมื่อรายได้เพิ่มขึ้นย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่जनนำไปสู่ความทันสมัยเกิดขึ้นในชุมชน นอกจากนี้ โครงการหลวงหนองหอยยังนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเองมาเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ ฉะนั้นประเด็นเรื่องมองปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเองกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและบริบทชุมชนในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอย ผู้วิจัยต้องการนำเสนอข้อมูลวิจัยได้จากการสัมภาษณ์โดยชี้ให้เห็นว่าจากหลักการข้างต้นที่ว่า การเข้ามาของโครงการหลวงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 ก่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่จริงซึ่งตรงนี้ไม่สามารถปฏิเสธได้ แต่การพัฒนาดังกล่าวผู้วิจัยกำลังจะนำเสนอว่ามันอาจไม่ใช่เป็นการพัฒนาอย่างเป็นเส้นตรง แต่การพัฒนาดังกล่าวอาจอาศัยเวลาแบบค่อยเป็นค่อยไปจนทำให้พื้นที่ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวยอมรับหลักการพัฒนานี้

ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ข้อดีของโครงการหลวงฯ คือ เมื่อมีการเข้ามาจัดตั้งโครงการหลวงฯ ในพื้นที่ ทำให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้เข้ามาปรับปรุงและพัฒนาถนนหนทางในพื้นที่ให้ดีขึ้นเป็นสิ่งที่เห็นภาพชัดมากที่สุด ในเรื่องของการสนับสนุนสินค้าเกษตรกร พืชผักนั้น ยังมีข้อจำกัดอยู่พอสมควรในเรื่องของราคาต้นทุนที่สูงขึ้นจากการใช้ปุ๋ยและสารเคมี การสนับสนุนของโครงการหลวงยังมาในรูปแบบความรู้ในเรื่องสภาพดินเรียกว่า หมอดิน จะเข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้านและหากชาวบ้านประสบปัญหาเกี่ยวกับดินสามารถที่จะขอคำปรึกษาได้ที่โครงการหลวงฯ เพื่อนำดินไปตรวจหาปัญหา นอกจากนี้โครงการหลวงฯ ยังช่วยในการเข้ามาจัดสรรแนวเขตที่ดินให้กับชาวบ้านในพื้นที่จากเดิมอยู่กันแบบไม่มีแนวเขตที่ดิน หากกล่าวอย่างไม่เกินจริง คือ โครงการหลวงฯ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการปลูกฝิ่นเป็นผักและผลไม้

แต่ปัจจุบันความซับซ้อนของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ไหลบ่าเข้าสู่ชุมชนในพื้นที่โครงการหลวงหนองหอยภายใต้กระแสการท่องเที่ยว และในขณะเดียวกันความทันสมัยที่เกิดขึ้นในชุมชนยังทำให้ชุมชนในโครงการหลวงหนองหอยมีปฏิสัมพันธ์กับตัวเมืองเชียงใหม่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ฉะนั้น ผลการวิจัยในหัวข้อนี้จึงนำเสนอให้เห็นว่าในมุมมองของชาวบ้านในพื้นที่วิจัยนี้ยังคงตอบสนองหรือไม่ตอบสนองอย่างไรต่อแนวทางการพัฒนาของโครงการหลวง ภายใต้กรอบคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง กล่าวคือ ในเรื่องของการนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเองเข้ามาปฏิบัตินั้นอาจจะยังไม่สอดคล้องเท่าใดนัก ที่ว่าจะต้องมีการจัดแบ่งพื้นที่ในการปลูกพืชหลายชนิดและเลี้ยงสัตว์ ด้วยข้อจำกัดของภูมิประเทศ เป็นพื้นที่สูงอากาศหนาวและน้ำ

น้อย เมื่อถึงในฤดูฝนอาจจะต้องเร่งทำเกษตรให้ได้มากที่สุด เพราะเมื่อผ่านฤดูฝนไปจะไม่
มีน้ำเลย อีกทั้งการปลูกพืชผักไม่ได้ปลูกตามความต้องการของตลาด คือ หากคนใดปลูก
พืชชนิดใดก็จะปลูกชนิดนั้นอยู่ตลอด ทำให้อาจจะไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด
และไม่มีผู้รับซื้ออยู่เป็นประจำ ก็อาจจะต้องยอมขาดทุน และนำมาทิ้งในสวนเพื่อเป็นปุ๋ย
ต่อไป

นอกจากนี้ แนวโน้มของแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเองยังไม่
สอดคล้องกับชุมชนเท่าใดนัก เนื่องจากชาวบ้านยังมีความต้องการในปัจจุบันอีกหลายอย่าง
หรืออาจจะเรียกได้ว่าขาดแคลนในปัจจุบันการดำรงชีวิต จึงทำให้ความพอเพียงอาจจะยัง
ไม่ได้ตอบสนองต่อความคิดของชาวบ้านนัก โดยเฉพาะปัญหาในเรื่องของผลผลิตราคา
ตกต่ำ ความต้องการของตลาดน้อย เป็นปัญหาที่สำคัญต่อชาวบ้านในพื้นที่และมีความ
ต้องการให้หน่วยงานราชการเข้ามาให้ความรู้ เช่น การแปรรูปสินค้าเกษตร ทั้งนี้หลักการ
ของเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเองยังไม่สอดคล้องกับพื้นที่ชุมชนเป็นภูเขาสูงทำ
ให้มีสภาพอากาศหนาวอาจจะได้สามารถปลูกพืชเหมือนกับพื้นที่ราบได้ หากกล่าวอย่าง
ตรงไปตรงมาก็ คือ การทำเกษตรของชาวบ้านต้องการตลาดและราคาผลผลิตที่สูง
เนื่องจากการใช้เงินทุนจำนวนมากในการลงทุน

อย่างไรก็ตามในมุมมองของหน่วยงานภาครัฐในประเด็นของเศรษฐกิจพอเพียงและ
การพึ่งพาตนเองพื้นที่ได้แก่เทศบาลตำบลแม่แรม อธิบายถึง บริบทของพื้นที่โครงการ
หลวงหนองหอยมีการยึดหยุ่นในการใช้แนวทางการพัฒนานี้ขึ้นอยู่กับผู้บริหารและ
นโยบายของหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด กล่าวคือ หลักเศรษฐกิจพอเพียงและการ
พึ่งพาตนเองแนวทางในการพัฒนาตำบลแม่แรม อาจจะต้องยึดหลักนโยบายของ
นายกเทศมนตรีตำบลแม่แรมด้วย ซึ่งแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยน
ตามความเหมาะสม ยึดหลักกฎหมาย และการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมด้วย ปัจจุบันก็มี
การให้ความรู้ชาวบ้านเรื่องนี้และมีการดูงานจากพื้นที่อื่น ๆ ร่วมด้วย

สรุปจากประเด็นการสัมภาษณ์พบว่าเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพา
ตนเองเป็นหลักการที่โครงการหลวงได้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ แต่ในมุมมอง
ของชาวบ้านยังเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเองอาจไม่เหมาะสมนักกับ
สถานการณ์การพัฒนาในปัจจุบันเนื่องจากปัญหาที่พบได้จากการสัมภาษณ์ก็คือปัญหา
เรื่องความตกต่ำของราคาสินค้าทางการเกษตร ดังนั้น เมื่อชาวบ้านขาดทุนในระบบ
การเกษตรเชิงพาณิชย์การพึ่งพาตนเองและหลักเศรษฐกิจพอเพียงมันจึงไม่ตอบโจทย์
การแก้ปัญหาของชาวบ้านเนื่องจากปัญหาของการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ที่มีการลงทุน
อย่างเข้มข้นในพื้นที่ขนาดใหญ่และมีการลงทุนทั้งเมล็ดพันธุ์ แรงงาน ปุ๋ย สารเคมี ด้วย
เหตุนี้ ชาวบ้านจึงต้องมีการพึ่งพาแหล่งทุนและพื้นที่ตลาดในการขายผลผลิต ซึ่งหาก
กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้วแนวทางการพึ่งพาตนเองและหลักเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่
ทางออกของการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ของชาวบ้านในพื้นที่โครงการหลวง

4.3 โครงการหลวงกับกรอบคิดการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนกลุ่ม

ชาติพันธุ์ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่

ประเด็นนี้ผู้วิจัยมุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างโครงการหลวงกับกรอบคิดการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ กล่าวคือ จากการสำรวจวรรณกรรมและงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า การเกิดขึ้นของโครงการหลวงขึ้นมาจากปัญหาการปลูกฝิ่นบนพื้นที่สูง ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวอยู่ห่างไกลและทุรกันดาร เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถเข้าถึงหรือควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จ ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในรัชกาลที่ 9 จึงได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อก่อตั้ง “โครงการหลวงพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา” และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โครงการหลวง” ที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงลดการปลูกฝิ่น มีที่ทำกินเป็นหลักแหล่ง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาและส่งเสริมเกษตรบนพื้นที่สูง โดยใช้แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการสร้างรายได้ และยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนบนพื้นที่สูง ทั้งนี้ รูปแบบการดำเนินงานในการขับเคลื่อนชุมชนภายใต้ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนา คือ การส่งเสริมความรู้ในเกษตรกรภายในโครงการ (Anurat Wichiankeaw 2010, 50-56)

ในปัจจุบันพบว่า การดำเนินงานของโครงการหลวงหนองหอยกับชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลพบว่า แต่เดิมชาวบ้านเป็นสมาชิกของโครงการหลวงโดยการเป็นสมาชิคนั้นจะได้รับความช่วยเหลือในด้านองค์ความรู้ในการทำเกษตรและโครงการหลวงก็รับซื้อผลผลิตทั้งหมดจากชาวบ้านที่เป็นสมาชิก ฉะนั้นกรอบคิดการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จึงเริ่มต้นโดยการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชาวบ้านเข้าสู่การผลิตแบบพาณิชย์โดยเน้นความหลากหลายของผลผลิตและการทำเกษตรให้ตรงตามฤดูกาล โครงการหลวงได้จัดทำแผนในการกำหนดมาตรฐานทั้งคุณภาพสินค้า จำนวน และความปลอดภัยจากสารเคมี การดำเนินการดังกล่าวในระยะแรกมีชาวบ้านที่เป็นสมาชิกทั้งหมดใน 4 หมู่บ้านที่กล่าวไว้ข้างต้น จำนวน 200 คน แต่อย่างไรนั้น กรอบคิดการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบเกษตรเชิงพาณิชย์มันได้สร้างปัญหาในตัวเอง กล่าวคือ การทำเกษตรที่พื้นที่สูงจำเป็นต้องอาศัยความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดซึ่งก็คือต้องมีองค์ความรู้ทางวิชาการเกษตรเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งเป็นเรื่องใหม่ที่ชาวบ้านต้องเรียนรู้จากโครงการหลวง แต่ในความเป็นจริงการทำเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ บ้านแม่จิ-ปางไฮ และบ้านห้วยหวาย ยังคงอิงแอบอยู่กับทักษะการทำเกษตรแบบดั้งเดิม เพียงแต่ขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มีขนาดใหญ่ขึ้นแต่เมล็ดพันธุ์หรือต้นกล้าจะต้องไปรับจากโครงการหลวงจากการเก็บข้อมูลมีเจ้าหน้าที่โครงการหลวงเข้าไปให้ความรู้บ้างแต่ก็ไม่ไ้มาก นอกจากนี้ในเรื่องเกษตรเชิงพาณิชย์มันต้องอาศัยพื้นที่ขนาดใหญ่ในการเพาะปลูกเนื่องจากการรับผลผลิตตามฤดูกาลก่อให้เกิดการปลูกพืชเชิงเดี่ยวซึ่งทำให้ผลผลิตล้นตลาดส่งผลต่อราคาสินค้าที่ตกต่ำ อีกทั้งตามมาด้วยนัยของการทำเกษตรเชิงพาณิชย์จำเป็นต้องอาศัยเงินทุน เทคโนโลยี ที่ทันสมัยร่วมกับการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นในการประคับประคองให้ผลผลิตออกมาอย่างมีคุณภาพ แต่ก็ต้องติดเงื่อนไขของ

การตรวจจับสารเคมีของโครงการหลวง ทั้งนี้แต่เดิมที่ต้องรับเมล็ดพันธุ์และต้นกล้าจากโครงการหลวงก็มีแนวโน้มลดลงเนื่องจากการเข้าไปลงทุนของกลุ่มทุนที่เกี่ยวข้องกับสารเคมี จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ อุปกรณ์ทางการเกษตร ในพื้นที่ซึ่งถือว่ากลุ่มทุนเหล่านี้มีการขยายตัวมากขึ้นและชาวบ้านก็ให้การตอบรับเป็นอย่างดีเนื่องจากมีเงินเชื่อให้บริการนการลงทุนเสมือนรูปแบบของการทำเกษตรแบบพันธะสัญญา

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยมันมีปัญหาในตัวเอง ดังนั้นเมื่อชาวบ้านขายผลผลิตไม่ได้ตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ ชาวบ้านบางส่วนก็ออกจากการเป็นสมาชิกของโครงการหลวงมุ่งสู่การขนส่งผลผลิตลงสู่ตลาดในเมืองซึ่งก็ไม่ได้กำไรดีในเรื่องของราคาผลผลิต ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรบางรายกล่าวถึงสถานการณ์ดังกล่าวว่าถึงแม้ยอมเอาผลผลิตลงไปขายตลาดในเมืองก็มีโอกาสดีกว่าเนื่องจากไม่ต้องแบกรับเงื่อนไขที่โครงการหลวงตั้งไว้ ข้อค้นพบจากประเด็นเรื่องโครงการหลวงกับกรอบคิดการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงการหลวงในฐานะการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ได้ลดบทบาทลง กล่าวคือ

การจัดตั้งโครงการหลวงหนองหอยในพื้นที่บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ บ้านแม่ชี-ปางไฮ และบ้านห้วยหวายส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะไม่ได้เป็นสมาชิกโครงการหลวงหนองหอย แล้วในปัจจุบัน โดยชาวบ้านจะมีการส่งผลผลิตให้กับตลาดในเมือง เช่น กาดเมืองใหม่ แม่ใจปลาซาเสียส่วนใหญ่ และชาวบ้านจะส่งผลผลิตแบบมีลูกค้าเป็นของตนเองไม่ได้ส่งในนามของเครือข่ายโครงการหลวง ปัญหาที่เกิดจากการเป็นสมาชิกโครงการหลวง คือ การส่งให้กับโครงการหลวงมักจะได้รับเงินค่อนข้างล่าช้า และมีการหักส่วนต่างด้วย การหักส่วนต่าง คือ จะมีการสุ่มตรวจผลผลิตและจะหักผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานออก ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านไม่ได้กำไรและไม่ต้องการแบกรับเงื่อนไขนี้

ข้อมูลสัมภาษณ์ของชาวบ้านในพื้นที่หนองหอยเก่าไปในทิศทางเดียวกับชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านแม่ชี-ปางไฮ กล่าว คือ ปัจจุบันในหมู่บ้านแม่ชี-ปางไฮมีประชากรอยู่จำนวน 70-80 ครัวเรือน โดยประมาณและมีการปลูกพืชตามฤดูกาลและส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นสมาชิกของโครงการหลวง เนื่องจากโครงการหลวง ไม่ได้มีผลต่อความเป็นอยู่ของตนมากนัก โดยการดำเนินการของโครงการหลวงจะมีการดูแลเอาใจใส่เพียงแค่สมาชิกโครงการเท่านั้น ชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกจะไม่ได้รับการสนใจจากโครงการหลวงฯ เลย ทั้งนี้โครงการหลวงไม่ได้มีการให้ราคาผลผลิตที่สูงกว่าตลาดทั่วไปแต่ชาวบ้านต้องแบกรับเงื่อนไขของคุณภาพของผลผลิต แต่ในบางสถานการณ์ที่ขางชนิดในเรื่องของต้นทุนเมื่อร่วมกับโครงการหลวงอาจมีการต้นทุนที่ต่ำกว่า เนื่องจากไม่ได้มีการใช้สารเคมี แต่จะทำให้ได้ผลผลิตน้อยกว่าการใช้สารเคมีด้วย ทั้งนี้ โครงการหลวงเปรียบเสมือนพ่อค้าคนกลางอาจจะทำให้ราคาต่ำกว่าการขายตรง ทั้งที่ในพื้นที่จะมีผู้มารับซื้อผลผลิตในรูปแบบของการหมายกสวนด้วยอยู่แล้ว ดังนั้นจึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวบ้านไม่ได้เข้าร่วมกับโครงการ

หลวง

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนและสังคมในพื้นที่โดยรอบศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเดิมนั้นมีการทำเกษตรกรรมแต่ในปัจจุบันได้มีการทำธุรกิจที่เน้นการรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผลมาจากความทันสมัย ได้เข้ามาสู่พื้นที่มากขึ้นตามบริบทสังคมโลก โดยแต่เดิมนั้น พื้นที่บนดอยถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่ถูกมองว่า “ด้อยพัฒนา” ถูกกำหนดด้วยวิถีของชนเผ่าหรือชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย มีเศรษฐกิจแบบพื้นฐานเป็นการผลิตเพื่อยังชีพสำหรับบริโภคใช้สอยในครัวเรือน ใช้สภาพธรรมชาติที่อยู่รอบตัวทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตระหนักในสิ่งแวดล้อมซึ่งแสดงออกในรูปความเชื่อและพิธีกรรมที่ยกย่องต่อการรักษาสมดุลของธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีความความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและความสัมพันธ์ทางสายเลือดที่สอดคล้องต่อการใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งการแบ่งปันผลผลิต การพึ่งพาอาศัยในด้านต่างๆ ลักษณะทั้งหมดนี้จึงทำให้สังคมในพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะของการอยู่อย่างสงบ พึ่งพาตนเองได้ และมีความพอเพียงต่ออัตภาพ ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอข้อสังเกตโดยการอภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

ประการแรก มุมมองและทัศนคติที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของสังคมและชุมชนของชนเผ่าที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ ชุมชนมี “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัย” (Modernization) มากขึ้นจากการเข้ามามีบทบาทของศูนย์ฯ แสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานของรัฐที่เป็นตัวแสดง (Actor) ได้เข้ามามีความสำคัญในการพัฒนาซึ่งเรียกว่า การพัฒนาที่ดำเนินการโดยรัฐ (State-led Development) ที่มองว่ารัฐมีบทบาทหลักในกระบวนการพัฒนาผ่านโครงการ (Project) และนโยบาย (Policy) ด้านต่างๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของชนเผ่าตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม โดยวัตถุประสงค์ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ ในระยะของการเริ่มก่อตั้งนั้น จะเป็นการเข้าไปช่วยกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อมนุษยธรรม ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้และต้นน้ำลำธาร กำจัดการปลูกฝิ่น เป็นการรักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้องระหว่างผืนป่าและพื้นที่เพาะปลูก ต่อมาได้มีการขยายบทบาทหน้าที่ในการเป็นตัวกลางสำคัญในเรื่องของการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคประชาชนให้เข้ามาพัฒนาในพื้นที่ ตามแนวพระราชดำริ การมียุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของการพัฒนาพื้นที่สูง สำหรับเกษตรกร นักศึกษา และผู้สนใจต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งยังได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ของโครงการฯ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติงานตามพระราชปณิธานและสนองตามพระราชประสงค์ และสอดคล้องไปกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (Royal Project Foundation 2012, 23-30)

จะเห็นได้ว่า รูปแบบการพัฒนาของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัด

เชียงใหม่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องระหว่าง คน เศรษฐกิจ และ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีพลวัต โดยการเข้ามาในพื้นที่ทำให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้เลี้ยงตัวเอง มีความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ด้วยการน้อมนำพระราชดำริว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) มาเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและสังคมในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง โดยสาระสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) คือ ความสามารถในการดำรงอยู่ของครอบครัวและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ สะท้อนให้เห็นได้จากการพึ่งพาตนเองของชุมชนที่เน้น “ความพอเพียง” ด้วยการทำเกษตรกรรม ขยายพื้นที่เป็นวงกว้าง แต่ด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุนนิยมที่เข้ามา ทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงการเกษตรและเป็นที่รู้จักกันของนักท่องเที่ยวในนาม “ม่อนแจ่ม” ทำให้ภาพลักษณ์ของสังคมบริเวณนี้ถูกตีแผ่ ที่นอกจากเกษตรกรรมที่เป็นรายได้หลักแล้ว คราวเรือนยังมีรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งอาจจะไม่ใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแบบเดิม แต่สามารถอธิบายเป็นแนวทางการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงรูปแบบใหม่ กล่าวคือ คราวเรือนในหมู่บ้านมีรายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพที่สุจริตบนพื้นฐานความสามารถของตนเอง มีอาชีพและรายได้ที่เพียงพอกับครอบครัว มีการประกอบอาชีพอย่างสม่ำเสมอ มีการเก็บออมและสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสามารถอธิบายได้จากบริบททางสังคม วิถีชีวิตของชนเผ่า ที่ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางการเกษตรให้ผสมผสานเข้ากับร้านค้า ร้านอาหาร หรือกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งงานวิจัยนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งสำคัญในหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การประยุกต์ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบของเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว

ประการที่สอง งานวิจัยนี้ สะท้อนให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ระหว่างโครงการหลวงกับชนชายขอบ กับการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ผ่านแนวคิดการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration) ในภาวะอิงอาศัยซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการรื้อสร้างพื้นที่ทางสังคมใหม่กับโครงการของสถาบันพระมหากษัตริย์ (deconstruction) (Amara Phongsapitch 2016, 1-34) โดยโครงการหลวงได้ทำหน้าที่ในรูปขององค์กรภาคประชาสังคม ที่ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน มีส่วนช่วยดึงคนชายขอบ กล่าวคือเป็นการลดความเป็นชนชายขอบของชนเผ่าชาติพันธุ์ในพื้นที่ ที่แต่เดิมนั้น มุมมองเกี่ยวกับคนชายขอบในทางวิชาการ คือ การมองดูสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนที่ไร้อำนาจ คนที่ไร้อำนาจเหล่านี้ ก็จะถูกกลไกของรัฐ ของทุนและอะไรต่าง ๆ พยายามที่จะเบียดขับออกไปจากการเข้าถึงทรัพยากร มีการมองถึงคนชายขอบในแง่ลบ เช่น กะเหรี่ยงทำไร่เลื่อนลอย คนบนดอยเหาป่า ฯลฯ สร้างภาพจำว่า ชาวเขาเหล่านั้นมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่มีมูลค่ามากในระบบทุนนิยม กิจกรรมทางการเกษตรที่เขาทำไปก็เพื่อดำรงชีพ ไม่สามารถเข้ากับบริบทมุมมองของกระแสหลัก ที่จะทำให้ทรัพยากรมีมูลค่า ดังนั้น ทรศณะดังกล่าวจึงครอบงำความคิดของคนพื้นราบโดยทั่วไปว่าคนชายขอบเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการ

พัฒนาในระบบทุน กล่าวได้ว่า คนเหล่านี้ไม่ทำให้เกิดรายได้ (Sirirung Srisitthiphisarnpop, 2021) แต่ในความเป็นจริงที่จากผลงานวิจัยนั้น พบว่าวิถีชีวิตและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวเขาในปัจจุบัน ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับเศรษฐกิจทุนนิยมค่อนข้างมาก การพัฒนาเป็นวิสาหกิจที่มักถูกหยิบยกมาใช้กับพื้นที่ห่างไกล เช่น ชนบท ภูเขา หรือถูกหยิบยกมาใช้กับคนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลนั้น เริ่มค่อยๆ จางห่างไปจากพื้นที่ จนมาสามารถกล่าวได้ว่า พื้นที่บริเวณโดยรอบโครงการหลวงฯ เต็มไปด้วยความทันสมัย ที่ทุกคนเข้าถึงผ่านภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตของสังคมและชุมชนของชนเผ่าในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ ความเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น จากการเข้าถึงของนักท่องเที่ยว ซึ่งหากมองในมุมของการพัฒนาเชิงพื้นที่ “ชาวเขา” หรือ “ชาติพันธุ์” นี้ ผู้วิจัยมีทรรศนะว่า การพัฒนาเช่นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการสร้างความเป็นชายขอบผ่านนโยบาย ในลักษณะที่เกิดจากกลุ่มชาติพันธุ์พยายามแยกตัวตนออกจากสังคมเพื่อให้เห็นตัวตนของตนเองอีกนัยหนึ่ง ความเป็นชายขอบเกิดขึ้นจากการที่พวกเขาถูกดึงให้เข้าร่วมกระบวนการบางอย่างเพื่อชดเชยลักษณะที่เป็นประโยชน์กับรัฐ เช่น กรณีที่กลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทยถูกดึงให้เข้าร่วมการพัฒนาของรัฐบาลโดยเฉพาะเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรี กล่อมเมือง (Patcharee Klommuang 2019, 1-10) ทำให้พื้นที่ที่เคยถูกมองว่าห่างไกลความเจริญ กลายเป็นพื้นที่ที่สามารถสร้างมูลค่าทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคม โดยอาศัยการพัฒนาชนบทที่ตั้งอยู่บนฐานคิดเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งใช้อำนาจของรัฐเป็นตัวแสดงในการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ในฐานะตัวแสดงของหน่วยงานภาครัฐและนโยบายรัฐส่วนกลางก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต และระบบเศรษฐกิจ อย่างมากต่อชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นลักษณะของการคุกคามและบังคับแต่เป็น “การเกื้อหนุนกัน” ซึ่งกันและกันระหว่างโครงการหลวง ในฐานะหน่วยงานของรัฐใน การนำนโยบายจากรัฐเข้าสู่พื้นที่ชายขอบที่ห่างไกลอำนาจรัฐผ่านวาทกรรมการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการส่งเสริมอาชีพ การกระจายรายได้ การให้การศึกษา การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งหมดนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ส่งผ่านแนวคิดของรัฐไปยังพื้นที่ชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งรวมถึงชุมชนรอบข้าง

การกระทำดังกล่าวในทรรศนะของผู้วิจัยเห็นว่ารัฐได้พยายามสถาปนาอำนาจและหลอมรวมกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและชุมชนชาวเขาไว้ภายใต้อำนาจรัฐอย่างเบ็ดเสร็จผ่านการตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยตามเจตจำนงของหลักการที่เข้ามาพัฒนาพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 สำหรับชาติพันธุ์ม้งและประชาชนในพื้นที่ก็มีได้ต่อต้านหรือขัดขืนต่อแนวคิดการพัฒนาที่เกิดจากโครงการหลวงแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามชาติพันธุ์ม้งและประชาชนในพื้นที่เห็นประโยชน์จากการเข้ามาพัฒนาดังกล่าว อาทิ การได้รับองค์ความรู้จากการทำการเกษตรสมัยใหม่ การได้ผลผลิตที่เกิดจากการวิจัยของโครงการหลวงทำให้มีพืชชนิดใหม่ ๆ เกิดขึ้น มีตลาดในการรับซื้อสินค้า นำไปสู่การเพิ่มขึ้น

ของรายได้ เมื่อรายได้เพิ่มขึ้นย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตจนนำไปสู่ความทันสมัยในชุมชนใน
อนาคตพื้นที่ดังกล่าวอาจจะมีการปรับเปลี่ยนการพัฒนาในรูปแบบที่ไม่ได้อิงกับวิถีชีวิต
เชิงการเกษตรเพียงอย่างเดียว แต่อาจเป็นการสะท้อนให้ภาพของความทันสมัย สังคม
เมือง สถานะของชาวเขาอาจจะได้รับการปรับยก ไปสู่การเป็นผู้ประกอบการ ความ
ทันสมัยได้ ส่งผลให้คนในท้องถิ่นมีความเสมอภาคในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตเทคโนโลยี
และสิ่งอำนวยความสะดวก ขึ้นพื้นฐานต่าง ๆ ได้เทียบเท่ากับคนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมาก
ขึ้น แต่ทั้งนี้ยังคงไว้ ซึ่งการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและรูปแบบของการดูแลพึ่งพา
อาศัยกัน

References

- Amara Phongsapitch. 2016. "Royal Project: The Joint Between the State and Civil Society." *Journal of Social Research* 39(2), 1-34.
- Anurat Wichiankeaw. 2010. "Royal Project, Cultural Tourism in Highlands". National Research Council of Thailand (NRCT) and Chiang Mai Rajabhat University.
- Aphisit Puengporn and Kannika Sajakul. 2021. "The Development of the Transition Process towards Sustainable Development of Karen Communities in Highlands." *Journal of Education Studies* 49(1), 1-18.
- Atchara Rakyutitham. (2013). Highlands amid the Contention of Meaning of Animal Husbandry Corn and the Identity of Highland Farmers. *Journal of Social Sciences*, 25(1), 19-52.
- Chaianan Samutawanit. 1999. *The New Theory: A Great Dimension of Thought in the Documentation for the Seminar on the Philosopher for the Land Project: A New Theory under the Royal Initiatives*. Nonthaburi: Civil Service Training Institute.
- Chirapat Mahawong, Witthaya Chansila and Thamrongrak U-nakarin. 2016. The Development of Academic Cooperation Network Management Model of Schools in Remote Areas on Highlands. *Journal of Education Naresuan University* 18(4), 114-27
- Charin Mangkhang, Patchanee Junsiri, Pimpa Nuansawan, Mukdawan Sangsuk and Patcharaporn Anukul. 2017. "Knowledge Management for Sustainable Highland Development of Teachers in the Hill Tribe Community Learning Center, Chiang Mai Province." *Journal of Human Sciences* 19(1), 208-39.
- Fundamentals of Royal Agricultural Stations and 39 Royal Project Development Centers. (n.d.). Accessed October 5, 2021.
<https://rpf.or.th/shared/Data39Devcenter.pdf>.
- Jeeraphan Kanchanachitra. 1980. *Community Development*. Bangkok: Ramkhamhaeng University.
- Ministry of Social Development and Human Security. 2006. *Social Development System Leading to Human Security*. Bangkok: Thepphenwanis.

- Nantanee Kamolsripichaiphon. 2006. *Sustainable Development*. Chanthaburi: Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University.
- Nuttawut Subuppatham. 2015. *Theories and Principles of Community Development*. Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University.
- Panadda Manit. 2008. "The Changes in the Way of Life of Community and Environment, Implementations According to the Royally Initiated Demonstration Station of Agriculture, Forestry and Environment: A Case Study of Ban Pak Mae, Piang Luang Sub-district, Wiang Haeng District, Chiang Mai Province." Master' thesis, Education, Chiang Mai University.
- Panuwut Buranaphrom and Narinchai Pattanapongsa. 2016. "Factors Affecting Prevention of Forest Destruction in Nan Province." *Research and Development Journal, Valaya Alongkorn under the Royal Patronage* 11(1), 231-40.
- Patcharee Klommueang. 2019. "Marginalized People: Thais of Malay Descent in the Three Southern Border Provinces." *Academic Journal of Bangkok Thonburi University* 8(2): 1-10.
- Pattaramon Suwaphan and Suthy Prasartset. 2020. "Political Economy on the Process of Ultraism and Reactions to the State Power and Capitals of Karen Ethnic Groups." *Burapha Journal of Political Economy* 8(2), 48-78.
- Pinkaew Luengaramsri. 2003. *Marginal Ethnicity in Chiang Rai Province*. Bangkok: *The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre, The Thailand Research Fund*.
- Pisit Pongsaporamut. 2018. "Strong Community Development from Knowledge Management of the Royal Project Foundation." *Political Science Review Journal, Kasetsart University* 5(1), 112-25.
- Royal Project Foundation. 2012. "The History of the Royal Project Foundation.", Accessed June 15, 2019. <http://www.royalprojectthailand.com/about>
- Ruangaroon Norkham, Sasina Khunthongwong and Panittra Boonsong. 2019. "Guidelines for the Development of Coexistence between Communities and Forests in Conservative Forest Areas." *Udon Thani Rajabhat University Academic Journal* 7(2), 1-20.
- Sirirung Srisitthiphisarnpop. 2021. "Ethnic-State-Forest Crisis" through the Case of "Bang Kloi" in the Viewpoint of "Anand Kanchanaphan". Accessed October 30, 2021. <https://greennews.agency/?p=22848>.
- Somsak Srisantisuk. 2007. "Assessment and Synthesis of the Knowledge State of Cultural Research. Northeastern Region: Ethnic Diversity." *Journal of Language and Culture* 26(1-2), 35-47.
- Soonthorn Kulwattanaworapong. 2001. *Following the Royal Initiatives of Sufficiency Economy*. Bangkok: Kids Club.
- Sumet Tantivejkul. 2001. *Sufficiency Economy following the Royal Initiatives under the King's Footsteps*. Bangkok: Matichon.

- Sunitta Choosawad. 2010. "Sakai: The Creation of Alternatives in the Development Context of the Thai State." Master thesis, Arts, Prince of Songkla University.
- Supachai Charoenwong. 2001. *Decoding the Development*. Bangkok: October Printing.
- Teera Nuchpiam. 2018. *Unit 1, Theoretical Concepts of Human Development. Documentation for Teaching in the Human Development Course in a Global Context*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Wasan Paunpunwong. 2017. "The Development of Rural Areas to Become Cities. A Case Study of Doi Mon Cham Tourist Attractions, Mae Rim District, Chiang Mai Province." *Journal of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University* 8(2), 55-80.
- Watinee Khumsaeng. 2010. "The Traditions of the Hmong People: A Case Study of Communities in Nong Hoi Royal Project Development Center." Accessed June 18, 2019. http://www.research.cmru.ac.th/research59/ris/download.php?download_file=article&no=12.
- Wirunsiri Jaima and Praphaphan Chaiyanon. 2017. "The Participatory Management Model According to the Sufficiency Economy Philosophy of the Chrysanthemum Flower Farmers Group of the Sa-Ngo Royal Project Development Center, Chiang Rai Province." *Journal of Management Sciences, Chiang Rai Rajabhat University* 12(1), 91-116.
- Worawit Noppakaew. 2018. "Political Ecology on Cultural Space Management "Rotational Farming": Problems and Conflicts between the State and Communities." *Academic Journal of the Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University* 5(1), 367-406.